

DOĞRULUK

Şimdi, geçen bölümün sonunda ortaya çıkan bazı problemlere cevap vermeye çalışacağız ve çeşitli ifadelerimizin doğruluk ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu göreceğiz. Bununla birlikte önce, bu alana dikkatini yönelten dil araştırmacıları için uygun olacak şekilde, **d o ğ r u l u k** fikrinin kendisini inceleyeceğiz.

DOĞRULUĞUN ŞARTLARI

Doğruluğun her zaman çok önemli ve işe yarar bir şey olduğu düşünülür. Olayların ve şeylerin ne zaman doğru olduğunu bilmenin bizim için ne kadar faydalı olduğu yeterince açıktır. "Bilginin" öneminden ve insanların "kesinlik" isteğinden söz ettiğimiz zaman hep aynı noktayı dile getiririz. Bazı insanlar doğruluk ve bilgiyi sırf *doğruluk ve bilgi adına*, diğer bir kısım insanlar da *bilginin güç olduğuna inandıklarından* dolayı, haklı olarak, *getireceği avantajlar için* onu isterler. Fakat birçok insanın, aynı anlamı ifade eden daha birçok kelimenin yanında "doğruluk", "bilgi" ve "kesinlik" kelimelerinin kullanımlarının yeteri düzeyde bilincinde olup olmadığı şüphelidir.

Eğer olaylar ve şeyler düşündüğümüz kadar önemliyseler, o takdirde onların neler olduklarını ve nasıl elde edileceklerini bilmek öncelikli öneme sahip bir konudur. Şimdi biz onların, daha çok tıpkı kayıp bir top veya kayıp bir şemsiyeyi bulabilmemizde olduğu gibi, bir tür ruhsal ya da zihinsel araştırma ile bulabileceğimiz "şeyler" olduklarını ifade eden yüzeysel görüşü bir kenara atmak için yeterince bilgi sahibiyiz. Biz daha ziyade şu soruyu cevaplamaya çalışacağız: Bir şeyin "doğru" olduğunu veya herhangi birisinin "bildiğini" veyahut da bir şeyden "emin olduğunu" söylemek ne anlama gelmektedir? Ne "doğru", "bilme" veya "emin olma" olarak gösterilebilir?

Dikkatimizi şimdilik "doğru" kelimesine yöneltelim. Hemen hemen bütün kullanımlarında doğru kelimesi, **ya yargılara ya da inançlara** uygulanır. Biz sadece bir başkası tarafından bulunulan yargıya işaret ederek "doğrudur" veyahut da "doğrudur ki..." deriz. Bazen, "Hıristiyanlık doğrudur" veya "İzafiyet teorisi doğrudur" dediğimizde olduğu gibi, yerlerine "Hıristiyanlık" kelimesini ve "izafiyet teorisi" deyimini kullandığımız pek çok inanca göndermede bulunuruz. İnançlar eğer dile getirileceklerse, ifadeler şeklinde dile getirilmelidirler. Böylece biz, doğruluğun ifadelerle ilgili bir şey olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Dil araştırmasının paha biçilemez önemi az çok burada kendisini gösterir. Çünkü "doğru olma" ifadelerin bir özelliği ise, farklı ifade çeşitleri hakkında ve onların bu özelliği ne zaman kazandığını nasıl söyleyeceğimiz hakkında da açıkçası bir hayli şey bilmemiz gerekmektedir. ....

Bir ifadenin doğru olup olmadığını eksiksiz bir şekilde söyleyebilmem için, zorunlu olarak önce şu üç şeyi yerine getirmeliyim:

- 1) **İfadenin ne anlama geldiğini bilmek.**
- 2) **Onu doğrulamanın doğru yolunu bilmek.**
- 3) **Ona inanmak için iyi bir delile sahip olmak.**

Bu üç şart karşılanmadıkça, ifadenin doğru olduğunu söylemek gülünç olacaktır. Eğer "Dünyanın yuvarlak olduğu doğrudur" deyip de "*Bu ifadenin ne anlama geldiğini bilmiyorum*" ya da "*Birinin bu ifadeyi nasıl doğrulayabileceğini bilmiyorum*" veyahut da "*Bu ifade için iyi bir delilim yok*" eklemesinde bulunursam, bu eklemelerden herhangi birisi benim asıl ifademi saçma kılacaktır. Bu yüzden bir şeyin doğru olduğunu söylemek, bu üç şartın hepsinin olması gerektiğini göstermektedir.

Aynı çözümlenmeler, "*biliyorum ki...*" ve "*eminim ki...*" ibarelerine uygulanabilir. Fakat burada küçük bir istisna vardır: Doğruluğun üçüncü şartı "*eminim ki...*"ye uygulanmayabilir de. Birisinin "Nazlı yarışı kazanacak ama bunun için iyi bir delilim yok" demesinde olduğu gibi, çok fazla saçmalığa düşmeden "Eminim ki dünya yuvarlaktır fakat böyle düşünmek için iyi bir delilim yok" diyebilirim. Fakat bu bile oldukça tuhaftır. Bu istisnanın dışında, doğruluğun şartları bilgi ve kesinliğin şartlarıyla aynıdır. Bu çözümlenmeleri tekrarlayarak boşa vakit harcamayacağım.

Bu üç şartı mantıksal önem sırasına göre ortaya koydum. Açıkçası, bir ifadenin doğruluğu için kanıt toplamadan önce o ifadenin anlamını ve doğrulama metodunu bulmak zorundayız. Aksi takdirde ne için kanıt topladığımızı veya ne şekilde kanıt toplamaya koyulacağımızı bilemezdik. Dil araştırmacısı olarak, hemen hemen tamamen bu ilk iki şartla ilgileneceğiz. Geçen bölümde ifadeleri sınıflandırmaya ve onların doğrulama metotlarını belirlemeye o kadar çok fazla zaman ayırmamızın sebebi buydu. Çünkü bilfiil kanıt toplama işi tamamen farklı bir konudur. Böyle bir iş, olağan veya bilimsel bir gözlem konusudur. Nitekim "Dünya yuvarlaktır" ifadesini ele alacak olursak, herkesin bunun anlamını ve uygun doğrulama metodunu bildiğini anlamak bizim işimizdir; ancak bilfiil gözlemler yapmak ve somut deliller bulmak ise bilim adamlarının işidir.

Bu üç şartın hepsi de asıl olduğu için hiçbirini bir diğerinden daha önemsiz değildir. Tarihsel bir gerçek olarak şuna işaret edebiliriz ki, ilk iki şart yerine getirildiğinde üçüncü şartı yerine getirmek büyük ölçüde zor bir çalışma ve sabır gerektiren bir araştırma meselesi olur. Bu durum, çeşitli alanlarda doğruyu bulmadaki ilerleyişimiz karşılaştırılarak gösterilebilir. Yaygın olarak ve de haklı olarak insanın bilimsel

bilgisinin ahlâk, politika ve din alanlarındaki bilgisine baskın geldiği söylenir. Bunun nedeni, *bilim adamlarının ortaya koyduğu ifade türünün anlamı ve doğrulamasında uzlaşmış olmamız ve çok uzun bir süreden beri de uzlaşmakta oluşumuzdur*. Çünkü bu ifadelerin anlamları bilimsel hipotezlerdeki kullanımlarıyla açıklığa kavuşturulmaktadır. Bir kısmı çözümlene gerektirecek ölçüde muğlak olsa da, bunların çoğuyla alakalı olarak hiçbir mantıksal problem doğmaz. Sonuç olarak, onların doğruluğunun ispatlanmasıyla ilgisinin olduğunu bildiğimiz gerçek gözlemler yapma işinin üzerine dikkatle eğilebiliriz. Uygun doğrulama *metodunu* bildiğimiz için kanıt toplayabiliriz; çünkü istediğimiz kanıt türünü bilmekteyiz.

Daha önce son bölümden de anladığımız gibi, *böyle bir durum ahlâk, politika veya dinde söz konusu değildir*. Genellikle zihin karışıklığına yol açmak için araya sokuşturulmuş diğer birçok ifade çeşidiyle birlikte ahlâk, politika ve dinle ilgili ifadeler, *doğrulaması kuşku olan değer ifadeleri veya metafiziksel ifadelerdir*. Sadece birkaç insan bu tür ifadelerin anlamı ve doğrulama metodunda zihnî açıklığa sahiptir; diğer birçok insan ise bir ifade çeşidini bir diğerinden dahi ayırt edemez. Öyleyse bu konularda doğru olan şey hakkında çok fazla uzlaşmaya varmamış olmamız o kadar da hayret edilecek bir durum değildir; çünkü ilk iki şart -ifadelerin ne anlama geldiği ve onlar adına neyin delil olarak kabul edileceği- konusunda bir uzlaşmaya varmadık. Çok sayıda insanın bilime ve bilim adamlarına, ahlâkçılara, felsefecilere, politikacılara ve din adamlarından daha fazla güven duymasının sebebi budur. Bilim adamları sonuçları ortaya koyarlar, diğerleri ise bunu yapamazlar.

Şimdi farklı ifade çeşitlerini bir kez daha gözden geçirelim ve ne durumda olduğumuzu bir görelim:

1. **Emir kipleri ve tutum ifadeleri.**
2. **Ampirik ifadeler.**
3. **Analitik ifadeler.**
4. **Değer ifadeleri.**
5. **Metafiziksel ifadeler.**

Bu ifade çeşitlerinden ilk üçünün doğruluk açısından hiçbir problem teşkil etmediklerini hemen fark edebiliriz.

1. Emir kipleri ve Tutum İfadeleri: Bu tür ifadeler asla doğruyu ifade etmek için kullanılmazlar. Bunlar, basit olarak, hiçbir zaman "doğru"dur veya "yanlış"tır denebilecek ifade türleri değildir.

2. Ampirik ifadeler: Bunların ne anlama geldiklerini ve nasıl doğrulanacaklarını -yani duyu tecrübemizle doğrulanacaklarını- oldukça iyi bildiğimiz için, bu ifadeler doğruluğun ilk iki şartını zaten karşılamaktadır. Ne tür duyu tecrübesinin, çeşitli ampirik ifadelerin doğruluğunun belirlenmesiyle ilişkili olduğu konusunda da hemfikirizdir (bkz. bir önceki bölüm, kısım B). Nitekim kimi tecrübeler, yağmurun yağıp yağmadığının belirlenmesi veya doğrulanmasıyla ilgilidir; kimi diğer tecrübeler dünyanın yuvarlak olup olmadığının doğrulanması ile ilgilidir vb. Bunların doğru veya yanlış olduğunu göstermek için sadece kanıt toplamamız gerekir.

3. Analitik ifadeler: Ne anlama geldiklerini ve nasıl kullanıldıklarını bildiğimiz için; ve yine -mantık veya dil kurallarına göre doğruysalar mantıksal çıkarımda bulunarak, yanlış iseler kendi kendileriyle çelişik olduklarını göstererek-doğrulama metotlarını bildiğimiz için analitik ifadeler de doğruluğun ilk iki şartını karşılamaktadır. Biz tümdengelimini nasıl yapılacağını bilmiyor olsak bile böyle bir tümdengelimde hangi kuralların kullanılacağını biliriz. Nitekim " $32 + 99 = 131$ " gibi bir analitik ifadeyi ele aldığımızda, tamsayıların toplanmasını düzenleyen kuralları kullanmamız gerektiğini; "Enik yavru bir köpektir" ifadesini ele aldığımızda güvenilir bir sözlükte verilen kelimelerin anlamlarını kullanmamız gerektiğini; "Bir üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir" ifadesi söz konusu olduğunda öklit aksiyomları ve tanımlarını ve bu ifadenin bu aksiyomlar ve tanımlardan zorunlu olarak çıkarıldığı mantık kurallarını kullanmamız gerektiğini biliriz.

Fakat *değer ifadeleri* ve *metafiziksel ifadelerle* ilgili olarak önemli problemler vardır ve bu bölümde biz doğruluğun şartlarına göndermede bulunarak onların statülerini açıklığa kavuşturma yönünde biraz mesafe kat etmeye çalışacağız. Listemizdeki ilk üç ifade çeşidiyle son iki ifade çeşidi arasındaki bu farklılığın, doğruyu bulmamızı ve bilgedeki ilerleyişi nasıl etkilemiş olduğu dikkate değerdir. Genellikle bilgimizi "tarih", "kimya", "psikoloji", "matematik" ve "dil" gibi çeşitli başlıklar altında sınıflandırırız. Bu bilgi dallarının yararlı sonuçlar göstermesi ve ortaya koymasının nedeni, bunların kısmen ampirik ve analitik ifadeler kullanmasından, dolayısıyla da doğruluğun şartlarının karşılanabilmiş olmasındandır. "Tarih", "dil" ve çeşitli "bilim" dallarının hepsi zamanlarını, ampirik olguları, yani insanların geçmişte yapıp ettikleri hakkındaki, değişik diller hakkındaki, doğal dünya hakkındaki olguları anlatma veya açıklama ile geçirirler. Salt matematik, bize bir gerçeklikler dizisinden bir diğerine yararlı çıkarımlarda bulunma imkânını veren kompleks bir analitik ifadeler sistemi vasıtasıyla geliştirilir.

Fakat daha önce de değindiğimiz gibi, kimi "bilgi dalları" (veya bilgi olduğu düşünülen dallar) aynı şekilde başarı göstermiş gibi görünmemektedir. Şüphesiz psikoloji gibi hala emekleme aşamasında olan bir takım bilim dalları vardır; ancak bu, söz konusu bilim dallarının kendi statülerini kurmada henüz yeterince başarı gösterememiş olmaları sebebiyledir. Nitekim kendilerine psikolog adını veren kişilerin yazılarında doğrusu her türden ifadeyi; olgu ifadelerini, analitik ifadeleri, değer ifadelerini, hatta metafiziksel ifadeleri ve emir kiplerini dahi görmekteyiz. Bununla beraber, psikolojinin görevinin olguları açıklayan kanunlar ortaya koymak olduğu en saygın psikologlarca kabul edilecektir. Diğer bir deyişle psikoloji, insan zihnine ve onun nasıl çalıştığına dair daha fazla bilgi sahibi olmamıza yardım edecek ve diğer her hangi bir bilim gibi başarılı ön tahminlerde bulunabilecek bir bilimdir (veya böyle bir bilim olmalıdır). Sanırım hepimiz en azından psikolojiden ne beklediğimizi biliyoruz. Eğer psikoloji, olması gerektiği şekilde henüz bir başarı gösteremiyorsa bu, anlam veya doğrulamaya ilgili her hangi bir mantıksal güçlükten dolayı değil, belki de daha çok, psikologların henüz bize çokça bilgi verebilecek derecede yeterli kanıt toplayamamış olmaları sebebiyledir.

Değer ifadeleri ve metafiziksel ifadeler ile uğraşan "bilgi dalları", bizi çok daha fazla kaygılandırmaktadır. Bu alanlarda gözle görülür tam bir ilerlemenin kaydedilemediği açıkça ortadadır. Büyük bilgeler ve filozoflar, azizler ve keşişler, kahramanlar ve ahlâkçılar zaman zaman ortaya çıkmışlar ve ne yapmamız gerektiği, Tanrının neye benzediği, görünür dünyanın sınırlarının ötesinde neyin olduğu vb. konusunda bize doğruyu anlatmaya çalışmışlardır. Sözü geçen grupların bir hayli hararetli takipçileri olsa da, bir bütün olarak insanlık, doğruya daha bir yakınlaşmış gibi görünmüyor. Zaten sözü geçen bu gruplarda hiçbir uyumlu gelişme olmamıştır. Diğer "bilgi dalları"nın aksine bu alanda herkesin açıkça doğru olduğunu düşündüğü hiçbir ifade öne sürülmemiştir. Bu rahatsız edici ilerleme eksikliğini gördüğümüz bu "bilgi dalları" için kullanılan kelimeler, genellikle "*etik*" ve "*metafizik*"tir. Etik, genelde değer, özellikle de ahlâki değer hakkındaki düşüncelerimize ve tartışmalarımıza göndermede bulunmak üzere kullanılan bir kelimedir. Hangi eylemlerin doğru olduğu, hangi çeşit insanların ve toplumların iyi olduğu ve çevremizdekilerle olan ilişkilerimizde nasıl davranmamız gerektiğine dair soruların tamamı "etiksel" sorulardır. "*Metafizik*", genellikle *doğa üstü veya bir şekilde doğrudan gözlemlenebilir doğal dünyadan ayrı olduğu sanılan doğruları araştırmamıza göndermede bulunmak* için kullanılan bir kelimedir. Her iki kelime de "bilgi dalları"nın veya araştırma alanlarını gösterir. Bununla birlikte, amaçlarımız açısından etik adı verilen gizemli bir "bilgi dalı" ile değil, değer ifadeleriyle; metafizik adı verilen diğer bir "bilgi dalı" ile değil de, metafiziksel ifadelerle ilgileneceğiz. Söz konusu bu

iki ifade çeşidi de geçen bölümde zaten yeterli ölçüde tanımlanmıştı.

Herkesin ahlâki ve metafiziksel görüşleri vardır ve herkes değer ifadelerinde ve metafiziksel ifadelerde bulunur. Ahlâki, politik veya dini meselelerle ilgili düşüncelerimizin neredeyse tamamı bu türden ifadelerle anlatılır ve bunlar tam da en kuvvetli bir şekilde içimizde hissettiğimiz ve öğrenmeyi en çok istediğimiz şeyler hakkındaki düşüncelerdir. Maalesef bunlar, daha önce de gördüğümüz gibi, anlam ve doğrulama konusunda en fazla güçlüğü ortaya çıktığı ifadelerdir. "Bir Tanrı var mıdır?", "On Emre itaat etmeli miyiz?", "Komünizm doktrinleri doğru mudur?" ve "Savaşmak her zaman ahlâken doğru mudur?" gibi soruların hepsi, cevaplan bizim için hayati derecede önemli olan sorulardır. Sık sık belirttiğimiz gibi, bu tür meselelerde "doğruya ulaşma"yı çok isteriz.

Daha önce söylediğim gibi (ve çoğu insanın bu esas noktayı hiç kavrayamamış görünmesinden dolayı tekrar tekrar söyleyeceğim), bu ifadelerle ilgili olarak içine düştüğümüz güçlükler, onların doğruluğun ilk iki şartını karşılamamış olmalarından doğmaktadır. Durum böyle olduğundan bir sonraki hedefimiz, bu iki şartın yapısını çok daha ayrıntılı bir şekilde incelemek -diğer ifadelerin ele alınışında bize oldukça yardımcı olan anlam ve doğrulamanın yapısına daha yakından bakmak- olacaktır.

KAYNAK: *John WILSON*, DİL, ANLAM ve DOĞRULUK, Ankara Okulu Yay.2002. (s.:87-92)